

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

خزوه‌ی

«آشنایی با ویژگی‌های پژوهش و پژوهشگر موفق»

معاونت پژوهش و کانون پژوهشی
مدرسه علمیه حضرت ولی عصر (عج)
شهرستان گرمی

سال ۱۳۹۸

مقدمه

پژوهش فرآیندی منطقی و معقول و مطالعه‌ای منظم و سازمان‌یافته است که هدف آن کشف روابط بین پدیده‌ها و درک اصول و قواعد کلی بین آنهاست. به دلیل نظم و ترتیب حاکم بر پدیده‌ها و روی داده‌ها، امکان تنظیم قوانین، اصول و نظریه‌ها در رشته‌های گوناگون دانش ایجاد شده است و این قوانین، اصول و نظریه‌ها، به نوبه خود، نظم و همسانی موجود در پدیده‌ها را نشان می‌دهد.

مفهوم‌شناسی پژوهش

تحقیق در لغت به معنای جست‌وجو و یافتن حق است. جان‌مایه همه تعاریف اصطلاحی نیز آن است که تحقیق جست‌وجوی حقیقت است؟ حقیقت چیست؟ چگونه آن را می‌یابیم؟ باید دانست که یافتن حقیقت، دشوار و گاهی ناممکن است و آنچه به دست می‌آید، نسبی است و یافتن حقیقت مطلق بسیار دشوار است. در بیانی دیگر، تحقیق عبارت از جست‌وجویی از روی علاقه‌مندی، نظم، دقت و حوصله روشمند برای رسیدن به حقیقت موضوعی است. جوینده حقیقت در جست‌وجوی درستی پدیده، سخن، ادعا و نتیجه‌ای است. در این راه، اسباب و عواملی که میزان این دشواری را کاهش و ضریب موفقیت در حقیقت‌یابی را افزایش می‌دهد، عبارتند از:

۱. علاقه‌مندی (علاقه، کار را جدی و خستگی را کاهش می‌دهد)
 ۲. حوصله (فرد بی‌حوصله در نیمه راه می‌برد)
 ۳. دقت و نظم (بی‌دقتی، وصول به نتیجه را عقب می‌اندازد)
 ۴. روش‌مندی (بدون آن تحقیق انجام نمی‌گیرد یا ناقص و ناتمام یا دشوار می‌شود)
- اکنون از تحقیق می‌توانیم تعریف جامع‌تری ارائه بدهیم: تحقیق، جست‌وجو و تلاشی از روی علاقه‌مندی، حوصله، دقت و نظم و روشمند برای یافتن حقیقت (یعنی درستی) موضوعی است.

تعریف پژوهش علمی

مطالعه‌ای نظام‌مند و کنترل‌شده تجربی و انتقادی درباره یک یا چند قضیه فرضی در زمینه روابط احتمالی میان پدیده‌های طبیعی است. پژوهش علمی انواع گوناگونی دارد. برای نمونه، باید دانست که تحقیق کاربردی در جست‌وجوی دست‌یابی به هدف و عملی است و تأکید آن بر تأمین سعادت و رفاه توده مردم و مطلوب بودن فعالیت است و به مقدار زیادی قائم به زمان و مکان است، اما هدف عمده و اساسی تحقیق بنیادی، افزایش حیطه دانش آگاهی است. در این تحقیق، تأکید بر مطالعه ارتباط درونی متغیر حالت است، نه بررسی قابلیت بشر در تأثیر گذاشتن بر ارتباط متقابل متغیرها. تحقیقات بنیادی، نتیجه‌گرا و تحقیقات کاربردی، تصمیم‌گراست. مانند حل بیکاری، مشکل کنکور و ترافیک.

کارکردهای پژوهش علمی

امروزه برجسته‌ترین شاخص بالندگی و توسعه‌یافتگی یک کشور را در توانایی‌های فن‌آوری و پژوهش‌های علمی و کاربردی آن جست‌وجو می‌کنند و جایگاه تحقیق در امر توسعه، به خصوص توسعه پایدار، بر کسی پوشیده نیست. پژوهش به لحاظ قابلیت‌ها و کارکردهایش، به انسان امکان افزایش دانش و اطلاعات، بهبود وضع زندگی اجتماعی و اقتصادی را می‌دهد و به طور کلی، موجب پیشرفت جامعه می‌شود.

انواع کارکردهای پژوهش

۱. پژوهش، دانش نو می‌آفریند؛
۲. امکان کشف کاربرد تازه دانش ممکن را فراهم می‌کند؛
۳. به تکامل معنوی و حرفه‌ای پژوهشگر کمک می‌کند و این فرآیندی مستمر و مداوم است؛
۴. پژوهش می‌تواند منبع درآمد مادی باشد؛
۵. پژوهش به آموزش بهتر می‌انجامد و دانش نو و توسعه برنامه‌های آموزشی، مکمل یکدیگرند؛
۶. موجب حل مسائل و تضادهای جامعه می‌شود؛
۷. به بشر این توانایی را می‌بخشد که بهتر با دنیای خود رابطه برقرار کند و به هدف‌هایش برسد؛
۸. موجب پیشرفت جامعه می‌شود. (اکریشان، ۱۳۷۴، ص ۱۶)

ویژگی‌های پژوهش علمی

۱. هدفمندی

پژوهش برای حل مسئله‌ای معین و تعریف‌شده متمرکز است، نه اینکه به گونه‌ای بی‌هدف و بی‌پاسخ برای مسئله‌ای مبهم باشد. محقق تحقیق علمی خود را با هدف و مقصد مشخصی آغاز می‌کند و تأکیدش بر حل مسئله مورد نظر است و تا پایان تحقیق علمی، در جهت هدف گام برمی‌دارد. برای مثال، محقق که به بررسی عوامل مؤثر بر فعالیت پژوهشی اعضای هیئت علمی مراکز تحقیقاتی می‌پردازد و بر شناسایی عوامل عمده و تأثیرگذار بر فعالیت پژوهشی موردهای تحقیق، تأکید می‌کند، تا پایان تحقیق در همین راستا حرکت خواهد کرد.

۲. تکرارپذیری

همواره باید نتایج آزمون فرضیه پس از تکرار تحقیق در موقعیت‌های مشابه تأیید شود و هر چه این امر بیشتر صورت پذیرد (تکرار شود) می‌توان به علمی بودن تحقیق اطمینان بیشتری داشت؛ چراکه فرضیه‌های تحقیق به طور تصادفی تأیید نشده‌اند. بنابراین، می‌توان گفت تکرارپذیری یکی از ویژگی‌های تحقیق علمی به شمار می‌آید.

۳. دقت و اعتماد

به ندرت در تحقیقات علوم اجتماعی می‌توانیم بر پایه یافته‌های تحلیل داده‌ها به نتایج قاطع برسیم؛ زیرا نمی‌توان تمامی عناصر، رویدادها یا جامعه مورد نظر را مطالعه کرد. بنابراین، یافته‌های تحقیق بر نمونه‌ای

منتخب از جامعه استوار می‌شود؛ نمونه‌ای که بررسی می‌شود، با در نظر گرفتن تمامی احتمالات، منعکس‌کننده ویژگی‌های دقیق جامعه مورد نظر نیست و خطاهای اندازه‌گیری و سایر مشکلات نیز موجب بروز تعصب و خطا در یافته‌ها هستند، اما با وجود این، محقق در تحقیق علمی سعی می‌کند تا حد امکان یافته‌هایش به حقیقت نزدیک باشد.

دقت به میزان نزدیکی یافته‌ها به حقیقت گفته می‌شود. دقت، منعکس‌کننده میزان صحت نتایج حاصل از نمونه، درباره پدیده‌های موجود در جامعه است و اعتماد به میزان احتمالی اشاره دارد که برآورد پژوهشگر درست باشد. به میزان احتمال فوق که بر اساس درصد نیز بیان می‌شود، سطح اعتماد می‌گویند. معمولاً سطح اعتماد در تحقیقات، ۰.۹۵٪ احتمال برآورد صحیح و ۰.۰۵٪ احتمال خطا در نظر گرفته می‌شود. دقت و اعتماد از زمینه‌های مهم تحقیق هستند و تنها از طریق طرح نمونه‌برداری مناسب و علمی می‌توان به آن رسید. هر قدر دقت و اعتماد بیشتری داشته باشیم، تحقیق علمی‌تر و نتایج مفیدتر خواهد بود.

۴. تعمیم‌پذیری

عبارت از میزان قابلیت کاربرد یافته‌های تحقیق انجام شده، از یک وضعیت به وضعیت‌های دیگر است. بدیهی است هر قدر دامنه کاربرد نتایج به دست آمده از یک تحقیق گسترده‌تر باشد، این تحقیق برای استفاده‌کننده آن مفیدتر است. برای تعمیم‌پذیری بیشتر، نمونه مورد تحقیق باید به گونه‌ای منطقی، تهیه و شماری از سایر جزئیات دقیق در روش‌های گردآوری داده‌ها نیز در نظر گرفته شود.

۵. افزایشی بودن

محقق در تحقیق به دنبال گردآوری اطلاعات جدید یا به کار بردن اطلاعات موجود از منابع دست اول برای کشف حقیقت و دانش است. بنابراین، سازمان‌دهی دوباره یا بیان مجدد محض آنچه قبلاً داشته و شناخته یا نوشته شده است، تحقیق نیست، بلکه ارزشی در حد یادگیری دارد؛ زیرا به آنچه قبلاً دانسته و شناخته شده است، دانشی اضافه نمی‌شود.

۶. تجربی بودن یا آزمون‌پذیری

یکی از خصوصیات بارز تحقیق علمی، امکان آزمایش علمی و عینی فرض‌های ذهنی و مطرح شده است. در طرح تحقیق، محقق ابزارهای اندازه‌گیری کمی و دقیق‌ترین شکل توصیف را به کار می‌برد. هنگامی که این امر ممکن یا مناسب نباشد، توصیف‌های کیفی یا غیر کمی را در مشاهدات به کار می‌بندد. پژوهشگران روش‌های معتبر گردآوری اطلاعات را طراحی می‌کنند و هرگاه امکان داشته باشد، وسایل و ابزارهای مکانیکی یا الکترونیکی یا وسایل سنجش روایی را برای تأیید مشاهده، توصیف و تحلیل داده‌ها به کار می‌برند.

۷. صبرطلبی

از خصایص تحقیق داشتن شکیبایی و نداشتن شتاب در کارهاست. چشم‌انداز نتایج تحقیق به ندرت روشن است و پژوهشگرانی که برای یافتن جواب سؤال‌ها با جدیت تلاش می‌کنند، باید منتظر ناامیدی‌ها و سرخوردگی‌ها نیز باشند.

۸. شهامت‌طلبی

گاهی اوقات محقق در فرآیند تحقیق باید شهامت داشته باشد. این امر به خصوص در مرحله اعلام نتایج مطرح می‌شود. محققان جدید که در زمینه‌هایی مانند وراثت، رفتار جنسی و حتی فعالیت‌های تجاری تحقیق کرده‌اند، انتقادهای شدید کسانی را برانگیخته‌اند که عقاید، تجارب شخصی و مشاهداتشان با برخی از نتایج این تحقیقات در تضاد بوده است و همیشه همگان نتایج حاصل از تحقیق را نمی‌پذیرند و مخالفت‌هایی را در پی دارد.

۹. مسئله‌مداری

تحقیق به حل مسئله معطوف بوده و هدف نهایی آن پیدا کردن روابط علیت میان متغیرهاست. هر چند که پژوهشگران اغلب به دلیل شواهد کافی برای ایجاد یک رابطه علت و معلولی، ناگزیر به کشف رابطه‌ای سیستماتیک می‌پردازند که می‌تواند مفید واقع شود.

۱۰. نظریه‌پردازی

یکی از اهداف اصلی تحقیق، وضع قوانین کلی، اصول یا نظریه‌هایی است که در پیش‌بینی و تبیین رویدادها مؤثرند. معمولاً تحقیق از موضوع‌ها، گروه‌ها یا موقعیت‌های خاص بررسی شده، فراتر می‌رود و خصایص جامعه مورد نظر را از روی نمونه مشاهده شده، استنباط می‌کند.

۱۱. تخصص‌ورزی

تحقیق به تخصص نیاز دارد. محقق می‌داند درباره مسئله مورد نظر چه مطالبی شناخته شده و دیگران آن را چگونه کشف کرده‌اند. او باید منابع و مطالب وابسته و نزدیک به موضوع تحقیق را به خوبی مطالعه کند و مهارت‌های فنی لازم برای درک و تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده را بداند. (ازکیا، ۱۳۸۲، ص ۵۲-۴۸)

ویژگی‌های پژوهشگر موفق

برخی از این ویژگی‌ها، ذاتی و بعضی آموختنی و اکتسابی است. بخش آموختنی و اکتسابی تنها بر اثر تجربه پژوهشگری به بار می‌نشیند:

۱. عزمی راسخ برای اینکه در چارچوب زمان تعیین‌شده در طرح عمل کند و فعالیت جدی داشته باشد؛
۲. به هزینه‌هایی که مردم تأمین می‌کنند، احترام بگذارد و آن را بهینه مصرف کند؛
۳. پژوهش‌هایی را انجام دهد که نه تنها جذاب، بلکه سودمند باشد؛

۴. برخورداریاز بی طرفی بینش حقوقی نسبت به شواهد و مدارک و ذهنی باز برای تفسیرهای متفاوت، که از شواهد و مدارک به دست می آید و تخیلی قوی را پدید می آورد؛

۵. تا حدی با دانش محاسبه و آمار آشنا باشد؛

۶. توانایی نگارش نتایج پژوهش را به صورتی روشن و مختصر و مفید و جاذب داشته باشد. (نیک

مور، ۱۳۷۲، ص ۷)

۷. پژوهش را وسیله ای برای رسیدن به هدف بداند و در طول تحقیق، مدیریت لازم را برای نیل به هدفی روشن و تهیه گزارشی جامع داشته باشد. هدف خود را با در نظر گرفتن سؤالاتی همچون نکات مهم طرح چیست، چه کسانی از طرح بهره مند خواهند شد، با این طرح چه چیزهایی دگرگون خواهد شد، چرا طرح ایجاد شده و چه نوع پژوهشی مورد نیاز است، به انجام برساند.

۸. روش مندی را در پژوهش دور از نظر ندارد و بسته به پژوهش های بنیادی، کاربردییا توسعه ای، روش های مناسبی را مانند مطالعه کتابخانه اییا پرسش نامه یا مشاهده و مصاحبه و نظایر آن، انتخاب کند و به صورت توصیفی، تحلیلی و تجربی، پژوهش را به انجام برساند. هر روش باید به نوبه خود، توصیف و چگونگی ارتباط یا تلفیق آن به منظور پاسخ گویی به نیازهای خاص، ذکر شود.

۹. از نظر کارشناسی متخصصان استفاده کند و از تحریف واقعیت ها بپرهیزد.

۱۰. اطلاعاتی را که واقعاً مورد نیاز است، گردآوری و از دیگر پژوهش ها، استفاده کند.

۱۱. پژوهش را تا جایی که ممکن است، ساده و توجه خود را به نکات اصلی و مهم معطوف سازد، تا از نقشه راه پژوهش خارج نشود و پس از دریافت نتایج عرضه کننده اطلاعات باشد، نه نگه دارنده آن.

۱۲. پژوهش را مبتنی بر طرح پژوهشی استوار سازد و پشتوانه مالی طرح پژوهشی را نیز در نظر داشته باشد.

۱۳. سبک نگارش را رعایت کند و یافته های پژوهش را به روشن ترین شکل ممکن در قالب گزارش تحقیق ارائه دهد و از این نظر نوشته اش را که خواندنی است یا نه، امتحان کند.

منبع

۱ - کریشان، ۱۳۷۴، ص ۱۶

۲ - ازکیا، ۱۳۸۲، ص ۵۲-۴۸

۳ - سایت pooyesh.whc.ir